

MALAYSIA 1963 — 1965: SUATU TINJAUAN POLITIK

oleh

RAMLAN HAMZAH

Perkara utama dan terpenting yang berlaku pada tahun 1960an ialah penubuhan Malaysia pada tahun 1963. Sebenarnya, bukanlah Tunku Abdul Rahman yang dapat diterima sebagai jurubena tunggal Persekutuan yang baru itu. Dari perkembangan-perkembangan yang dapat dipastikan kemudiannya, kerajaan British dan Parti Tindakan Rakyat Singapura (PAP) juga telah memainkan peranan penting ke arah tertubuhnya Persekutuan tersebut.

Soal penggabungan negeri-negeri Tanah Melayu, Singapura dan wilayah-wilayah British Borneo di bawah satu kuasa pentadbiran, sebenarnya telah diuarakan buat pertama kalinya sejak tahun 1892 lagi. Idea ini telah dikemukakan oleh Lord Brassey¹ dalam Dewan Pertuanan British dan ianya juga pernah dibincangkan ketika kerajaan Atlee berkuasa di Britain. Bagaimanapun, tiada sebarang keputusan yang tegas telah diambil mengenai soal penggabungan itu.

Gagasan tersebut, kemudian telah dikemukakan semula oleh Frank Swettenham beberapa ketika sebelum meletusnya Perang Dunia Kedua dan sekali lagi diulangi oleh Malcolm MacDonald, ketika itu Pesuruhjaya Tinggi British di Asia Tenggara, selepas Perang Dunia Kedua. Kesemua cadangan tersebut tidak mendapat sambutan.

Pada tahun 1954, gagasan penggabungan ini sekali lagi telah diuarakan, kali ini oleh tokoh Pentadbiran dan politik Tanah Melayu iaitu Ghazali Shafei dan Tan Cheng Lock. Namun gagasan tersebut lenyap begitu sahaja. Tetapi apabila ia ditimbulkan semula oleh Tunku Abdul Rahman pada 27 Mei 1961,² di Singapura, ia telah menimbulkan berbagai reaksi dari wilayah-wilayah yang berkenaan. Apakah penggabungan di dalam satu Persekutuan itu merupakan satu-satunya cara yang baik bagi menamatkan penjajahan British di Singapura dan wilayah-wilayah British Borneo? Dan yang lebih menghairankan banyak pihak, ialah mengapa Tunku bersetuju untuk mengadakan kerjasama politik dengan Singapura kerana sebelumnya beberapa kali telah diusahakan oleh Perdana Menteri Singapura soal percantuman dengan Tanah Melayu, telah ditolak oleh Tunku? Lim Yew Hock—sahabat karib Tunku, sendiri pernah mengemukakan soal percantuman itu, tetapi tidak mendapat sambutan.

Di Singapura, selepas Perang Dunia Kedua, parti-parti politik di sana memang berminat tentang soal percantuman itu. PAP sendiri sejak parti itu ditubuhkan pada tahun 1954, memang cenderung untuk bercantum bagi mencapai kemerdekaan Singapura. Dan soal ini telah banyak kali diperbincangkan dengan pihak kerajaan Tanah Melayu pada tahun-tahun 1960an, tetapi tidak ada tanda-tanda persetujuan dari kerajaan Tanah Melayu ketika itu.

¹Mohd. Noordin Sopiee, *From Malayan Union to Singapore Separation*, Penerbit Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1974, h. 127.

²*Sunday Times*, 28 Mei, 1961.

Satu daripada sebab yang mendorong perubahan sikap Tunku itu ialah soal kebangkitan gulungan kiri yang pro-komunis di Singapura.³ Perpecahan dan perselisihan diantara gulungan kiri dan kanan dalam PAP di Singapura menjadi semakin genting pada tahun 1960-1 apabila unsur *chauvinist* China dalam politik pelampau parti tersebut menjadi semakin berpengaruh. Perpecahan dalam PAP ini telah menyebabkan kekalahannya dalam pilihanraya kecil yang diadakan di Hong Lin.

Untuk menyelamatkan parti dan politik Lee Kuan Yew, beliau berpaling kepada soal percantuman dengan Tanah Melayu. Lee Kuan Yew menggunakan sepenuhnya soal komunis yang akan mengancam kedudukan Tanah Melayu apabila Singapura jatuh ketangan komunis dan pelampau China untuk mempengaruhi Tunku. Keadaan menjadi lebih kritikal apabila PAP sekali kalah dalam pilihanraya di Anson. Dengan kalahnya PAP itu dan keluarnya puak pelampau dari PAP, parti tersebut hanya tinggal satu majoriti sahaja dalam Dewan Undangan Singapura. Dalam keadaan yang genting ini, Lee Kuan Yew pernah mengugut untuk membubarkan Dewan Undangan itu supaya pilihanraya umum yang baru dapat diadakan. Gulungan pro-komunis diduga memperoleh kuasa di Singapura menerusi pilihanraya tersebut. Dalam keadaan yang tegang inilah Tunku telah menimbang soal percantuman dengan Singapura.

Kemungkinan jatuhnya Singapura ke tangan Komunis sebenarnya telah menarik minat Britain dan Amerika. Mereka bimbang soal perluasan pengaruh China Komunis di Asia Tenggara, terutama kerana dorongan dari kemaraan komunis dari utara yang sedang mengancam keselamatan Laos dan Vietnam. Berkait dengan kegiatan komunis di Indo China ini, maka sambutan terhadap faham komunis di Singapura begitu mengejutkan kerana mereka bercita-cita untuk menjadikan pulau yang stratejik itu sebagai pusat gerakan komunis.⁴ Satu cara bagi menyelamatkan Asia Tenggara dari tangan komunis ialah dengan menggabungkan Tanah Melayu, Singapura dan wilayah-wilayah Borneo British ke dalam satu perjanjian pertahanan. Tetapi apa yang jelas dari permainan politik Britain dan Amerika ini ialah mereka mahu menyelamatkan pasaran dagang bagi *dollar* Amerika dan *sterling* British.

Banyak suara-suara yang tidak menyetujui pergabungan Singapura dengan Tanah Melayu, bahkan di dalam UMNO sendiri. Golongan yang dipanggil *ultra* mula mencurigai permainan politik Britain dan cita-cita politik Lee Kuan Yew sendiri. Dengan penubuhan Malaysia, gelora politik dalam negeri menjadi bertambah kencang lagi.

Memandang dari sudut perkauman, perkara yang pertama-tama timbul apabila gagasan Malaysia itu dikemukakan oleh Tunku ialah timbulnya perasaan bimbang akan kehilangan identiti Tanah Melayu untuk bergabung dengan Singapura yang merupakan sebuah bandaraya China.⁵ Kebimbangan ini timbul, diantara lain, disebabkan oleh bertambahnya bilangan penduduk China jika hanya Singapura sahaja menyertai Malaysia. Atas perkiraan inilah, mengapa faktor perkauman

³Ramai sarjana yang berpendapat demikian. Diantaranya, lihat Zainal Abidin Wahid, "Malaysia, Southeast Asia and World Politics", dalam Wang Gung-wu (ed.), *Malaysia A Survey*, New York, 1964, hb. 366-7, W.A. Hanna, *The Formation of Malaysia*, New York, 1964, h. 25, A. Brackman, *South East Asia's Second Front*, Singapore, 1966, J.M. Gullick, *Malaya*, London, 1964, h. 155, dan Milton Osborne, *Singapore and Malaysia*, Ithaca, 1964.

⁴J.P. Ongkili, *Borneo Response to Malaysia*, Singapore, 1964, h. 46.

⁵Ronald McKie, *The Emergence of Malaysia*, New York, 1963, h. 237.

menjadi begitu penting untuk menarik masuk wilayah-wilayah British di Borneo menyertai Malaysia.⁶ Dengan hal yang demikian, kemasukan wilayah-wilayah Borneo itu diperkirakan mengimbangi dominasi China Singapura dalam komposisi penduduk Malaysia umumnya. Akan tetapi adalah sesuatu hal yang mengejutkan pemimpin-pemimpin Perikatan sendiri, bahawa kaum bumiputera Borneo itu, dalam beberapa hal, lebih mendekati kaum China dari Melayu.

Malaysia merupakan negara berbilang kaum dan soal kesukaran integrasi kaum telahpun wujud sejak dahulu. Ketika Tanah Melayu dijajah Inggeris dan sekali lagi di dalam Tanah Melayu Merdeka (akhirnya dalam Malaysia) peruntukan telahpun dicatit di dalam Perlembagaan untuk mengakui kedudukan istimewa orang-orang Melayu dan kaum Bumiputera. Bagaimanapun, dengan pembentukan Malaysia, keselamatan orang-orang Melayu mula menerima cabaran apabila soal kedudukan istimewa itu mula dibincangkan secara terbuka oleh tokoh-tokoh politik tertentu, terutama selepas Lee Kuan Yew "membawa PAP menyeberangi Tambak Johor".

PAP telah memutuskan untuk menyertai pilihanraya tahun 1964 di Semenanjung. Walaupun penyertaan tersebut hanya dalam bilangan calon yang terhad tetapi kesannya adalah penting. Dalam pilihanraya tersebut, PAP tidak bertujuan untuk menentang UMNO.⁷ PAP juga menghormati kedudukan istimewa orang-orang Melayu.⁸ Walaupun PAP menggunakan soal konfrontasi Indonesia dengan tujuan untuk menumpaskan Socialist Front yang dituduhnya pro-komunis Indonesia⁹ tetapi hanya seorang sahaja calonnya yang berjaya dalam pilihanraya tersebut.

Kerana kekecewaannya itulah, Lee Kuan Yew menganjurkan konsep Malaysian-Malaysia sebagai alternatif kepada apa yang dipanggilnya *Allianceism* — persekongkolan timbul diantara pemimpin-pemimpin Melayu tradisional yang konservatif dengan gulungan komprador dan kapitalis China untuk kepentingan mereka bersama.¹⁰ Secara licin dan terpelajar, Lee Kuan Yew menggunakan konsep Malaysian-Malaysia itu untuk mengujudkan satu identiti Malaysia yang sama dikalangan penduduk berbilang kaum. Beliau memperjuangkan konsep yang didakwanya sebagai tidak perkauman dan polisi 40-40-20¹¹ itu sebagai alternatif kepada apa yang dikatakannya Malay-Malaysia, yang telah diujudkan

⁶Analisa tentang soal imbalan kaum dalam konteks ini, ialah begini: Dominasi Melayu melebihi China dalam kadar 46.2 : 42.2 jika 1.5 juta penduduk Borneo itu menyertai Malaysia. Tetapi sebaliknya ia akan bertukar kepada dominasi China melebihi Melayu dalam kadar 50.5 : 49.4 jika hanya Singapura sahaja menyertai Malaysia. Lihat Tee Y. Nam, *Racism, Nationalism and Nation Building in Malaysia and Singapore*, Meerut, India, 1973, h. 31. Bagaimanapun, dalam Persekutuan Malaysia, Melayu hanya merupakan 39.4% dan India termasuk Pakistan 9.3%. Lihat *Straits Times*, 4 Jun 1965.

⁷Dr. Toh Chin Chye, Pengerusi PAP, dalam ucapannya di Singapura pada 1 Mac 1964 menyebut soal ini. Lihat *Straits Times*, 2 Mac 1964. Ini diulangi, kemudiannya oleh Lee Kuan Yew pada 15 Mac 1964, dan telah dibuktikan dari penarikan diri calon-calon PAP yang menentang UMNO di Johor. Lihat *Straits Times*, 16 Mac 1964. Juga 18 dan 19 Mac 1964.

⁸*Straits Times*, 19 April 1964.

⁹Lihat R.K. Vasil, *The Malaysian General Elections of 1969*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1972, hb. 6-12, K.J. Ratnam dan R.S. Milne, *The Malayan Parliamentary Election of 1964*, Kuala Lumpur, 1969, h. 111-157.

¹⁰Lee Kuan Yew, *Towards Malaysian-Malaysia*, Singapore, 1965, h. 1-2.

¹¹T.J.S. George, *Lee Kuan Yew's Singapore*, London, 1973, h. 84. Dengan polisi 40-40-20 adalah merujuk kepada komposisi kaum di Malaysia, Melayu, China dan lain-lain kaum.

oleh Perikatan. Bagaimanapun, cita-cita politik yang mahu diwujudkan oleh Lee Kuan Yew (disebalik perjuangannya itu) ialah keadaan yang tidak banyak bezanya dari apa yang telah diujudkannya di Singapura.¹²

Sebagai pemimpin yang karismatik, Lee Kuan Yew telah membentuk satu gabungan parti-parti politik pembangkang (selain dari PAS) untuk memperjuangkan konsep Malaysian-Malaysianya¹³ itu. Dengan gabungan yang diberi nama Malaysian Solidarity Convention (MSC)¹⁴ ini, jelaslah bahawa Lee Kuan Yew mahu menyatukan pembangkang bukan Melayu untuk menentang Perikatan, bagi mencapai cita-cita politiknya. Mengulas mengenai soal ini seorang penulis (dalam bahasa asalnya), menyatakan,

"... soon after the MSC was blossomed Lee was in position to count on sixteen seats from Sabah and thirty-four from Sarawak in the Federal Parliament. Singapore's thirteen were with him, He could also expect the fifteen members Malaysian opposition to back him. He was only short of a bare dozen to attain a majority and become Prime Minister of Malaysia".¹⁵

Perjuangan Lee Kuan Yew yang berdasarkan 'racial equity' pada segenap peringkat menerusi MSC tanpa penyertaan parti pembangkang Melayu, mula dipandang oleh orang-orang Melayu sebagai satu usaha untuk melemahkan atau menyingkirkan dominasi politik Melayu yang matlamat terakhirnya ialah untuk menghapuskan kedudukan istimewa orang-orang Melayu. Mengulas mengenai soal ini, seorang biografer, menulis,

"In fact the MSC exacerbated communal antagonism ... It was simply that the MSC naturally brought non-Malay elements together so that the confrontation between them and the Malays became emphasized."¹⁶

Dalam percaturan diantara dua konsep Malaysia, Malaysian-Malaysia *vis-a-vis* Malay-Malaysia itu, Perikatan sebenarnya mempunyai pendekatannya sendiri. Seperti yang diakuinya sendiri, konsep Malaysia Perikatan itu telahpun diterima umum sebelum penubuhan Malaysia lagi.¹⁷ Perbedaannya dari konsep Malaysian-Malaysia Lee Kuan Yew itu hanyalah dari sudut pandangan bagaimana ianya mahu disampaikan kepada umum, sebagaimana yang disebut oleh seorang penulis,

¹²Di Singapura, kaum China merupakan 75 daripada jumlah semua penduduk, dan kerajaan PAP seperti yang disebut oleh Syed Jaafar Albar, telah menjadikan Singapura sebuah "Israel where Muslims are pressed down and suppressed." Lihat Tae Y. Nam, *op.cit.*, h. 79 yang memetik kata-kata Albar itu.

¹³Dengan konsep Malaysian-Malaysia, Lee Kuan Yew maksudkan "... That the nation and the state is not identified with the supremacy, well-being and interests of any one particularly community or race." Lihat *Straits Times*, 10 Mei 1965.

¹⁴MSC ditubuhkan pada bulan Mei 1965 di Singapura atas daya usaha utama Lee Kuan Yew. Ia dianggotai oleh PAP, SUPP, Machinda (kedua-duanya dari Sarawak), PPP dan UDP (kedua-duanya dari Semenanjung). Tujuan pokok MSC ialah untuk mengujudkan "... a 'loyal' united opposition front to combat the twin danger of external aggression and 'internal dissension'". Lihat Thomas J. Bellow, *The People's Action Party of Singapore*, New York, 1970, h. 59. Untuk mendapat perbahasannya mengenai MSC selanjutnya, lihat *Ibid.*, hh. 59-64.

¹⁵Bellow, *Ibid.*, h. 64.

¹⁶George, *op.cit.*, h. 84.

¹⁷*Straits Times*, 10 Mei 1965.

"...in the terms of timing and method of approach",¹⁸ bukan pada soal pokok. Perikatan, sebagaimana yang disebut oleh Tun Dr. Ismail, mahu mengujudkan konsep Malaysianya menerusi dua peringkat,

"Peringkat pertama: perasaan keseimbangan diantara puak-puak perkauman iaitu mengujudkan semangat kebangsaan dan harmoni diantara kaum-kaum dengan jalan mengimbangkan ekonomi mereka menerusi dasar pelajaran yang sama.

Peringkat kedua: mengujudkan negara Malaysia yang tidak bercorak perkauman iaitu menuju ke arah pembentukan suatu bangsa Malaysia tanpa politik perkauman.¹⁹

Walaupun kedua-dua konsep Malaysian-Malaysia diakui mempunyai matlamat yang sama tetapi dari segi pencapaiannya ia tetap memperlihatkan jurang perbezaan yang dalam. Konsep tidak perkauman Lee Kuan Yew yang berasaskan pertandingan untuk memperolehi kuasa politik di atas dasar equality, keputusan popular yang dapat diduga ialah munculnya kerajaan yang dikuasai oleh kaum China (predominantly Chinese Government). Kaum China telahpun mempunyai kedudukan ekonomi yang unggul pada setiap peringkat dan tahap. Sementara 'tembok' perkauman yang dibena oleh Perikatan semata-mata untuk menjamin kekuasaan politik Melayu, sehinggalah orang-orang Melayu mempunyai kekuatan ekonomi, selaras dan pada keseluruhannya bersedia untuk bertanding dengan kaum China di atas dasar equality tadi.

Mengikut polemik Malaysian-Malaysia itu, aspek pertentangan kini berkisar pula disekitar soal kedudukan istimewa orang-orang Melayu. Menjelang tahun 1965, soal ini menjadi tema utama dalam pertentangan politik diantara kerajaan Perikatan dan penentang-penentangannya. Lee Kuan Yew mula membicarakan soal ini apabila secara terbuka beliau mengkritik dasar kerajaan kerana kedudukan orang-orang Melayu sebagaimana yang tercatat di dalam Perlembagaan tidak dapat menyelesaikan masalah untuk menaikkan taraf hidup penduduk di desa-desa. Kedudukan istimewa ini hanya membantu sekumpulan kecil borjuis Melayu menjadi kapitalis yang akhirnya akan mengeksploitasi gulungan miskin dari semua kaum.²⁰

Dalam perkataan Encik Osman Wok, Menteri Hal Ehwal Masyarakat Singapura sendiri, kedudukan istimewa orang-orang Melayu itu seharusnya menjadi insentif kepada orang-orang Melayu untuk menggandakan kerja keras mereka, bagi membaiki taraf kehidupan mereka dan bukanlah sebagai alasan mereka untuk bergantung diri sepenuhnya.²¹

Menjawab serangan ke atas soal kedudukan istimewa orang-orang Melayu itu, Tunku menyebut bahawa tujuan utama partinya bukan sekadar dari segi

¹⁸Nancy McHenry Fletcher, *The Separation of Singapore from Malaysia*, Ithaca, New York, 1969, h. 58.

¹⁹*Straits Times*, 1 Jun 1965. Lihat juga Tun Dr. Ismail, *Alliance's Malaysian-Malaysia in Two Stages* (Booklet), Jabatan Penerangan, Kuala Lumpur, 1965.

²⁰*Straits Times*, 29 April 1965.

²¹*Straits Times*, 8 Mei 1965. Lihat juga keluaran 27 Mei 1965, yang menyiarkan kenyataan Lee Kuan Yew bahawa "... the Malay privileges provided for in the Constitution were economic and social and not political. Thus, the Malays had no special rights to rule Malaysia."

politik tetapi juga dari segi ekonomi, untuk tidak mencicirkan salah satu kaum di Malaysia supaya mempunyai kemampuan bertanding untuk mencapai taraf hidup masing-masing di dalam konteks Malaysia baru. Masanya kelak akan sampai di mana soal kedudukan istimewa itu tidak lagi diperlukan.²²

Dengan kedudukan istimewa orang-orang Melayu sehingga waktu itu, sesungguhnya orang-orang Melayu masih lagi belum dapat mencapai persamaan dari segi ekonomi, berbanding dengan kaum bukan Melayu. Ketika mengulas tentang kedudukan di mana hanya terdapat 1% sahaja tenaga Melayu dalam lapangan perniagaan dan hanya 15% sahaja daripada pelajar-pelajar di Universiti Tunku memberi amaran;

"Jika kedudukan (istimewa) ini ditarik balik apakah harapan orang-orang Melayu untuk terus hidup di negaranya sendiri? . . . Jika orang-orang Melayu tidak diberi perlindungan, kamu akan melihat bahawa mereka akan menyebelahi golongan yang ekstrimis dan oleh kerana masa, kamu akan dapati Malaysia akan menyertai Indonesia."²³

Serangan terhadap soal kedudukan istimewa orang-orang Melayu telah menarik unsur-unsur perkauman kembali yang ternyata mempunyai pengaruh dalam perkembangan politik negara buat beberapa ketika. Secara jelas 'perang' perkauman ini mencapai tahap yang menarik apabila ianya mula menarik minat golongan apa yang dikatakan *ultra-nationalist*²⁴ dan akhbar *Utusan Melayu*.

Mengikuti soal kedudukan istimewa orang-orang Melayu ini ialah soal *bumiputera*. Berdasarkan data penduduk dan latarbelakang sejarahnya, Lee Kuan Yew cuba untuk menimbulkan 'rasa takut' orang-orang Melayu oleh kelebihan bilangan bukan Melayu di Malaysia. Dan secara terbuka, beliau mencabar apakah dasar orang-orang Melayu untuk menuntut kedudukan istimewa itu, berbanding dengan kaum-kaum lain. Tidak satu kaum pun yang lebih merupakan *bumiputera* dari kaum-kaum lain.

"According to history Malays began to migrate to Malaysia in noticeable number only about 700 years ago. Of the 39 per cent Malays in Malaysia today, about one-thirds of them are comparatively new immigrants like the Secretary-General of UMNO, Dato Syed Jaafar Albar, who came to Malaya from Indonesia just before the war at the age of more than 30. Therefore it is wrong and illogical for a particular racial group to think that they are more justified to be called Malaysian and that the others can become Malaysian only through their favour"²⁵

Albar menganggap kenyataan Lee Kuan Yew itu sebagai telah melampau batas dan merupakan tamparan ke muka orang-orang Melayu. Beliau lalu memberi amaran jika kenyataan-kenyataan provokatif sedemikian masih diteruskan lagi, be-

²²Lihat Tunku Abdul Rahman, "Malaysia: Key Area in South East Asia", *Foreign Affairs*, XXXXIII, 663, Julai 1965.

²³*Sunday Times*, 25 April 1965.

²⁴Panggilan ini pertama-tamanya digunakan oleh Lee Kuan Yew dalam temu-ramahnyanya dengan Warren Unna dalam *Washington Post* keluaran 5 Februari 1965. Mereka yang digolongkan *ultra-nationalist* ini ialah Syed Jaafar Albar, ketika itu Setiausaha Agung UMNO, Syed Nasir Ismail, ketika itu Pengarah Dewan Bahasa dan Pustaka, Ghafar Baba, ketika itu Ketua Menteri Melaka dan Senu Abdul Rahman, ketika itu Menteri Penerangan dan Ketua Pemuda UMNO.

²⁵*Straits Times*, 5 Mei 1965.

liau percaya bahawa orang-orang Melayu akan hilang kesabaran. Kepada Albar, untuk menyamakan orang Melayu dengan lain-lain kaum tidak mempunyai hak untuk mengakui negara ini sebagai tanahair asal mereka, ini merupakan satu dusta.²⁶

Kenyataan Lee Kuan Yew itu juga telah menerima sambutan dari berbagai pihak. Pengarang *Merdeka*, lidah resmi UMNO menulis apabila Lee Kuan Yew cuba menafikan hak orang-orang Melayu dan bumiputera di Malaysia sebagai tuanpunya negeri ini, ia juga akan diikuti oleh penafian Lee ke atas hak kedaulatan Yang di Pertuan Agong dan Raja-Raja Melayu. Semua orang-orang Melayu dan rakyat yang setia tidak akan memaafkan beliau.²⁷

Sebuah akhbar pula telah menganggap bahawa kosep Malaysian-Malaysia Lee Kuan Yew itu secara tidak langsungnya mempunyai tujuan,

"...to destroying the Malay race in its own homeland and destroying Islam and the Islamic state of Malaysia."²⁸

Sehubungan dengan soal itu Tun Razak memberi amarananya jika rakyat Singapura masih mahu mengekalkan perhubungannya dengan rakyat Malaysia lainnya, mereka mestilah mencari seorang pemimpin yang jujur. Lee Kuan Yew bukan sahaja telah mengecewakan orang-orang Melayu tetapi juga Raja-Raja Melayu dan sesiapa sahaja. Beliau tidak mengira apa yang akan berlaku kepada rakyat asalkan beliau dapat terus berkuasa.²⁹

Mengikut polemik perkauman yang semakin membahayakan itu, ia menjadi salah satu sebab yang memaksa diambil langkah-langkah secara Perlembagaan untuk memisahkan Singapura dari Malaysia.³⁰ Dari perkembangan yang telah ditunjukkan, maka langkah pemisahan itu terpaksa diambil dan dengan sendirinya menjelaskan mengapakah Lee Kuan Yew dahulu benar-benar mahu membawa Singapura bercantum dengan Tanah Melayu di dalam Malaysia. Kehadiran politik Lee Kuan Yew dalam konteks politik Malaysia umumnya buat jangkawaktu yang singkat itu telah meninggalkan kesan yang paling penting. Dari sudut perkauman, ianya tetap dirasakan sehingga kini kerana adanya penerusan perjuangan ideologi Malaysian-Malysianya itu. Pewaris politiknya di Malaysia, Parti Tindakan Demokratik (DAP), dalam beberapa hal, masih menari mengikut tingkahan gendang yang pernah dipalu oleh mentor politiknya, PAP.

²⁶ *Ibid.*, 10 Mei 1965.

²⁷ Di petik dari *Malaysian Mirror*, 31 Julai 1965.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Straits Times*, 11 Mei 1965.

³⁰ Untuk mendapat perbincangan yang berfaedah mengenai pemisahan Singapura dari Malaysia ini, lihat diantaranya, Nancy McHenry Fletcher, *op.cit.*, *passim*, Mohd Noordin Sopice, *op.cit.*, hb. 183-229, W.A. Hanna, *The Separation of Singapore From Malaysia*, American University Field Staff Reports Service, Vol. 13, No. 21, 1965, dan R.S. Milne, "Singapore's Exit From Malaysia", *Asian Survey*, Vol. VI, No. 3, Mac 1966.